

A KOLOZSVÁRI ÖTVÖS-CZÉH SZABÁLYAI

1473-ban.

Plurima est et in omni jure civili et in pontificum libris et in XII tabulis antiquitatis effigies, quod et verborum prisca vetustas cognoscitur et actionum genera quaedam majorum consuetudinem vitamque declarant.

(Cic. de or. I. 43, 193.)

A mióta a történelemírás az események pusztá elésorolása helyett a történt dolgok alapokainak vizsgálatára kezdé irányozni főfigyelmét, kétségkívül sokat nevedkedett azoknak a régiségeknek a beese, a melyek a régi időbeli törvényhozásra és a jogviszonyok megállapításának hajdani formáira vetnek világosságot. Mert éppen a régi törvények szövegében, az igazságszolgáltatás és jogmegállítási formáiban tükrözi magát leggyakrabban keletkezésük korának jelleme, az akkor divatozott szokások és nyelv hű képe. E meggyőződés bátorít arra, hogy itt elálljak egy régi iromány ismertetésével, a mely nem hoz ugyan valami új történelmi adatot, sőt szorosan véve közvetlenül nem is vonatkozik a magyar faj multjára; de miután mégis azon a földön keletkezett, a melyet a magyar nevezett mindig hazájának, és éppen azon város multjával áll kapcsolatban, a mely ma Erdély magyar részének fővárosa és szellemi s tudományos törekvéseink központja, azt hiszem általában is elég érdeklél fog birni arra, hogy egy kis ideig lekösse figyelmünket, ha a benne foglalt részletes adatok más tekintetben kevésbé érdemelnek is, hogy velök foglalkozzunk.

Az iromány, a melyről itt szólni akarok, egynehány száz esztendeig hevert a helybeli ötvös-czéh ugynevezett czéhládájában; egynehány esztendővel ezelőtt, nem tudom egész bizonyossággal megmondani mikor, egy esomó régi jegyzőkönyvvel együtt onnan kihányták, mert az oda tartozó irományok már nem fértek a ládába, és az akkori elöljáróság ugy vélekedett, hogy e régi firkanak a czéh ugy se fogja többé hasznát venni. Hogy a czéhon kívül még más előtt is érdeklél birhatna e régiség, akkor csak egy embernek jutott eszibe, a ki azután híven fel is szedte az elhányt irásokat, és most ez egyet átadá nekem, azzal a nyilatkozattal,

hogy ha a muzeum-egylet érdemesnek tartja reá, hogy a muzeumban helyt foglaljon, nem csak ezt, hanem a többit is szívesen beadja a muzeum gyűjteményébe. E derék polgártársunk T. Konecz József aranyműves mester.

A kezembe jutott iromány pergamentre van írva, oly formában, a melyet mostani papirosunk formája után kis negyedrétnek szoktunk nevezni, és áll két külön részből. Az első rész négy levélből áll, a melynek nyolcz lapjából azonban csak négy és az ötödiknek nagyobb része van beírva; a többi három lap üres, de a rajta levő vonalozás arra mutat, hogy még akartak oda írni, különben is abban az időben, a mikor az író szer még meglehetősen ritka és drága volt, nem hagyták volna ott használatlanul a drága pergamentet. A második része hét levélből áll, a mely mindkét oldalán bé van írva, de csak töredék, a melynek mind eleje mind vége hiányzik; közbe közbe hézagok is vannak az írás között, a melyeken világosan látszik, hogy onnan a szövegnek egy egy darabja hiányzik, a melyet az író későbbben szándékozott kitölteni. Az egész iromány egy tárczaforma pergamentborítékba van takarva, a melynek külső végén megvan még egy kis maradéka a zsinagnek, a melylyel az egészet összekötötték.

Enynyi az iromány külső formájáról. Tekintjük most beltartalmát.

Azon az öt lapon, a melyet az iromány első részének nevezék, német nyelven látunk egy szabadalomlevelet, a melyet Kolozsvár városa bírása és esküdt polgárai adtak ki a városban alakult ötvös-czéh választott czéhmestereinek. Azt mondom az alakult ötvös-czéhnek, mert a szabadalom-leveél kezdetéből azt következtetem, hogy addig az ideig Kolozsvárt ötvös-czéh vagy éppen nem létezett, vagy ha volt is, nem volt mint törvényes testület elismerve a

városi hatóságtól, és szabályzata nem volt törvényesen megállítva és megerősítve. Sőt úgy látszik, hogy a városban akkor volt ötvös-mesterek czéhba állván össze, valószínűen Szebenből hozták el a már ott elismert ötvös-czéh szabályait és azokat alkalmazták előbb a helyi viszonyokhoz, azután terjesztették megerősítés végett a városi hatóság elébe. E sejtelmek okait későbbben bővebben fogom előadni, itt még csak annyit említek meg, hogy a mi irományunk a függő peesétes és hivatalos aláírásu eredeti oklevélnek csak másolata, hogy tehát se hivatalos formában kiállítva, se megpecsételve, se aláírva sincsen. Hihetőleg másolat akart készülni a szabályzatból is, és erre volt szánva a vonalozott üres pergament, de már most meg nem fejthető okok miatt elmaradt.

Az oklevél valóságos jegyzőkönyvi kivonat alakjában van fogalmazva és áll e szerint három részből, ugymint 1.) az ugynevezett expositióból, 2.) a megerősített szabályok főpontjainak ismétléséből és 3.) a megerősítő clausulából. A bévezető expositió valóságos diszpéldánya a régi emberek hozszadalmas és együgyti hivatalos irályának, és a városi ötvös-czéh szabályai megerősítésének éppen akkora feneket kerit, mintha legalább is egy birodalmi országgyűlés alkotta törvények irásba foglalásáról volna szó. Az ő avult eredeti németségében így hangzik:

„Synt dem mol der werlde saezung aber beslissung ganz czustörlich ist. Vnd durch kwreze des leben der menschin dy gesacz vnd ordenung dy yn eyner Czechin aber gemeyne beslossen vnd geordenirt werdin. komen ganz awsz den gedanken vnd vorgeslichkeit der menschin. Dorumb hat das dy vorsichtige zorgfeldikeit des menschlichin geslecht wol betracht vnd bedocht, das dy dyng vnd gesacz dy beslossin vnd geordint werden czw eynem offembarin nütze, off dy selben widirumb vndirdruckt abir czustörirt werden, abir mit hündirlistigen wedirsperrigin worten abir werken czw ewigen geezeytin nicht wedirezogin noch wedirredit mogin werdin. Das dy selbigin gesacz vnd ordenungin mit pryfflichin hantsehrifften besorget befestiget vnd beschribin sollen werdin. Dorumb wyr Johannes Zegin Rychter. ambrusz dyag. Jacob Zetsch. Sabo Georg. Petir Broda. Czyssar Petir. Johannes lampricht. Marting goltsmit. Miclossy Jacob. Cleyn Michil. Marcus Janusz. Michil schörel. vnd Petir Sattler. Gesworne Purger der Stat Clawsenpurg. Geben czw ewigen gedechnisz, allen den, dy desin pryff sehen hören abir lezin Das vor vns komen seyn dy vorsichtigin vnd weyszin Meyster des loblichin hantweg der goltsmit, mit name Andreas Hanuschek. Petir Zömer—Michil goltsmit vnd Paul goltsmit. unszer obgenaten Stat mitwoner. vnd haben vnd gelangt vnd gegeben, etezliche register, dorin beschrebin worin, dy gesatez artikel vnd ordenung der obgemeltin czechin vnd hantwegs der goltsmit. Als sy denne gehalden werden yn allen köniclichin steten des ganzin köningreich von Hungern. vnd sundirlich yn dem lande yn Sybenbürgen

gehalden werden czw eynem löblichen offymbarin nütze bys awff dy czeyth, vnd nw vnd czw Ewigin czukunftigin czeyten sullen vnczustörlich gehalden werden. welche saezung vnd ordenung, dy meyster des obgenaten hantwegs, czw eynem gemeynen nütze vnd ere deszir Stat eyntrechtlichin beflüssende awff genomen haben czw sterken vnd behalden. Dorumb haben sy vns angelanget mit gar fleysslicher bethe, das wir dy selbigen gesatez artikel vnd ordenung, von wort czw wort yn eyn pryfflich hantfeste wolden lossen beschreyben. Off das sy dy gesmeyde von pwrin golt. vnd awsz lawterim feyn zyber gewalt haben czu machin, gleycherweys als ander meyster yn allen köniclichin steten haben. Alzo wir denne gesehen vnd vernumen haben, das er gebet billich vnd beqweme ist. Awsz sunderlichir günst vornunft vnd vndirweysung, haben wir sy erer bethe beczweyget, vnd habin yn ere gesatez vnd artikel awsz eren registeren dy sy vns haben gelangt lossen beschreyben yn dy wort.“

E hozszas bévezetésben legelőbb is egy igen böles értekezésre találunk, a mely alaposan megmondja, mért jó a törvényt és szabályt irásba foglalni. Jól következtettek-e Kolozsvár városa böles atyjái, ha azt gondolták, hogy ha a törvény egyszer meg van írva és peesételve, az illetők pontosan meg is tartják, az már más kérdés, a melyre ezuttal adós maradok a felelettel. E rövid értekezés után következik egy igen érdekes névsor, a melyből megtudjuk, kik voltak 1473-ban városunk előljárói. Első helyen áll, mint illik, a bíró neve. Iratunk helyesírásából azt következtetem, hogy e név helyesen elolvasva így hangzik: Szegény János, mert a harmadik név, a mely Zetschnek van írva kétségkívül Szöcs-öt teszen, a mi arra mutat, hogy a magyar nevekben, a német íródeák Sz helyett Z-t szokott írni, az -ény végzetet pedig német száj még máj napig is -in-nek ejti; ezután következik tizenkét név, esküdt polgár czímmel. Kétségtelenül ez esküdt polgárokban látjuk az egész városi előljáróságot, a mely a városi község választása után, a bíró elnöklete alatt 12 tagból alakult. Tudva van hogy abban az időben városunk nagyobb részét szászok lakták, a kiknek tulsulya abból is látható, hogy a városi előljáróság hivatalos nyelve német volt, mind a mellett a bíró nevéen kívül az előljáróság névsorában még 5 magyar névre akadunk, ugymint: Deák Ambrus, Szöcs Jakab, Szabó György, Csiszár Péter, Miklóssy Jakab, e mellett van 5 kétségtelenül német név, ugymint: Johannes Goltschmit, Klein Michel, Michel Schörel, Peter Sattler; két név kétes, az egyik Peter Broda, a melynek szláv hangzása se nem német se nem magyar, hanem vagy valamely külföldről beszärmazott és itt meghonosodott cseh családé, vagy pedig egy a városba telepedett oláh család neve; a másik a Marcus Janusz-nak irt név. A mi irományunk írója tudniilik nem igen szigoruan vette a nevek leírásában a rendet és majd

a keresztnévet majd a vezetéknévet írta elől, így tehát lehet, hogy e név magyar és Márkus-nak vagy Markos János-nak kell olvasni, lehet hogy német és akkor igazi hangzása az, a mely az irományban van. Én hajlandó vagyok azt hinni, hogy az elébb említett Broda Péter csakugyan külföldről bételepedett családból származott és a németek vagy is inkább szászok közé számított, míg az utóbbi csakugyan magyar és Markos János-t teszen. Ha ez így van, akkor a tizenkettes előjáróság tagjai közt látunk hat magyart és hat szászt, bizonyoság arra, hogy a város magyarokból és szászokból álló lakossága közakarattal abban egyezett volt meg, hogy az előjáróság fele része mindig az egyik, másik fele a másik nemzetből legyen választva, a bíró pedig felváltva magyar és szász volt, és 1473-ban éppen magyart ért volt a sor.

Ez előjáróság előtt megjelentek a városban lakó ötvös-mesterek, névszerint Hanushek András, Zömör Péter, Goldschmid Mihály és Goldschmid Pál, mindössze tehát négyen, és kérték, erősítsen meg az ötvös-czéh számára olyan szabályokat, a melyeket a magyar királyi birodalomban és különösen Erdély országában más királyi városokban szoktak az ötvös-czéhok tartani. E szabályokat ők elébb jegyzőkönyvileg megállították, és a rólok szóló jegyzőkönyvet a hatóságnak bé is mutatták, hogy onnan irassa ki és adja reá megerősítést, a melyet az előjáróság meg is ad, látván és meggyőződén, hogy a kérelmesek ohajtása méltányos és helyes. Legelőbb is feltűnő, hogy az oklevél a fennemlített mestereket, a kiknek nevei közt, mellesteg mondva, csak egy magyar hangzású van, nem nevezi czéhmestereknek, másodsor, hogy e mesterek nem kérnek újabb megerősítést már régebben is fennállott szabályokra, hanem merőben új vagy legalább Kolozsvárra nézve új szabályokat terjesztenek a városi előjáróság megerősítése alá. Mert ha e szabályok már az előtt is fennállottak volna, a kérelmezők nem hivatkoznak vala más királyi városok példájára, nem is kéri vala a megerősítést oly szabályra, a melynek érvényben volta eléggé tanuskodik a mellett, hogy már meg van erősítve, hanem egyszerűen csak újabb kihirdetésért vagy legfőlebb valami módosítás megengedésiért folyamodnak vala. Ehhez járul még az oklevélnek az a tétele, amely hihetőleg a kérelem szavait ismételvén azt mondja: „hogy úgy mint más mestereknek minden királyi városban, ezeknek is szabadságok legyen arra, hogy csupa aranyból és tiszta finom ezüstből ékszereket készítsenek.“ E tétel igazság szerint csak a mesterség üzésére ad szabadalmat, azonban belé van foglalva a czéhalkotásra adott engedély is e szavakban: „úgy mint más mesterek minden királyi városban.“ Különben se lehet feltenni, hogy Kolozsvártt meg lett volna tiltva az ötvösség gyakorlása; de a más városokban tanult mesterek, a kik ott megtanulták menyinyi előnye van a czéhrendszer behozatalában a mesternek, itt se akarták nélkülözni a kizárólagos szabadalom középkori hus-

fazakát. Az egészből minden esetre az tűnik ki, hogy 1473 előtt Kolozsvártt ötvös-czéh nem létezett, és hogy e szeriut előttünk van ama czéh alakulására vonatkozó oklevél mása*).

Kittűnik továbbá ez oklevélből, menyinyi önállósággal bírtak az akkori időben a királyi városok előjáróságai; ez azonban már másutt is anynyira bé van bizonyítva, hogy itt elégnek tartom röviden érinteni.

Lássuk mármost tovább oklevelünk szövegét.

A fenn eléadott bévezetés után következik magok a szabályok e szókkal:

„Czw dem ersten das keyn befeckter adir bekryschener adir meynediger, yn dy Ceche abir hantweg der goltsmide nicht zal off genomen werden. Zundir her zal haben eyn erlich vnd löblich lob. Also dasz her sey geporn recht vnd redlich, von erlichin fromen eldern, beyde von vater vnd mutter, vnd daröbir zal her brengin pryfflich geezewgnisz.“

Ime a kellékek, hogy valaki a czéhba juthasson; ne legyen bélyegzett, roszt hirt vagy hitsegű, hanem legyen beesületes és díesületes hírneve. Legyen törvényes szülöttje beesületes, istenfélő szüléknek, mindkét részről apáról és anyáról és arról hozzon írásbeli bizonyítványt. Mit értettek a középkorban a beesületes szülék alatt eléggé tudva van; tehát csak röviden említem, hogy nem beesületes nem csak olyan volt, a ki valami bünt vagy beesütelenséget követett el, hanem sok polgári és szükséges mesterség üzése is beesütelenséggel volt bélyegezve. Hogy személyes feddhetetlenségre oly nagy súlyt fektettek annál kevésbbé tűnhetik fel, mivel a nemes érecek feldolgozása oly sokféleképpen esábitthat esalásra, még pedig a büntetlenség reményével.

Egyébaránt más czéhok ezt nem is vették oly szigoruan, mint éppen az ötvösök, a kik részint azért, mert mesterségük már sok tekintetben a művészettel határos, részint mivel ennek üzése meglehetősen pénzerőt veft igénybe és így az ötvösök többnyire tehetős emberek voltak, magokat mindig előkelő mesterembereknek tartották.

Az oklevél a mesteri szabadalom megnyerésére megkivántató tulajdonságokat azután így sorolja elé:

„Item her zal seyn befundin das her seynem meyster mit gehorzam fromlich vnd erberlich und allen andern meystern gedynet habe von anfang seyner lere bys czw dem ende als denne der czehin recht vnd gewonheit awszweyszet.“

E tételből csak anynyit látunk, hogy az oklevélbe a szabálynak csak kivonatja van foglalva, mert hivatkozik a czéhbéli törvényre és szokásra. Nevezetesebb a következő tétel:

*) Azóta még volt alkalmam látni Seiwert ur igen gazdag gyűjteményét, a melybe a szász városok levéltáraiból mindent egybeszedett, a mi a czéhokra vonatkozik, és az a körülmény hogy ott egyetlen egy sincs oly régi mint a miénk, még jobban megerősít e véleményemben.

„Item czwene meyster vnszers hantwergs sulen getrewlich bey erer gewysset das Golt vnd Zylber, vnd ouch dy gesmeyde dy doraws gemacht werden beshawen, off das, das den meystera nicht eyn schade ader vngerechtikeyt, vnd dorezu der Stat eyn smoheit ader schade nicht czwgeezogen ader angelegt werde“.

E tétel fogalmazása arra mutat, hogy szöszereint ki van írva az eléterjesztett jegyzőkönyvből, mert többes első személyben szól. Látjuk pedig belőle, mily ellenőrség pótolta az akkori időben a hivatalos próbabélyeget. Két ezéhbeli mesternek tudniillik van kötelességévé téve, hogy az aranyat és az ezüstet és a belőle készített ékszereket híven lelküismeretesen vizsgálják meg, hogy a mesterekre kár vagy igazságtalanság és azonkívül a városra gyalázat vagy szégyen ne háruljon vagy ragadjon. Hihetőleg a terjedelmesebb szabályzat azt is meghatározta, mily finomságu aranyból és ezüstből szabad csak a ezéhbeli mesterembernek dolgoznia, és ez ellenőrség arra való volt, hogy a közönséget a mesterekkel szembe lehető csalódás ellen biztosítsa.

A következő pont így szól:

„Item keyn meyster zal nicht gefhorren falsche gulden pessern ader vorgulden, Ouch zal keyn meyster das golt kewffen, das von den gulden ab gesnefin vurt“.

Szomorú bizonyosság, hogy a hamis pénz készítése és az aranyak körülmételese már akkor is divatban volt. A következő pont már a ezéh kiváltságát érinti azt mondván:

„Item keyn meyster des hantwergs der goltsmid zal mit nichte das hantwerg öbyr fyrezehen tage awszwendig der czechin arbitten. Bys her der czechin gerechtikeyt irföller, als dy saezung vnd ordenung der czechin awszweyszin“. Meg van tehát tiltva, hogy tízennégy napon túl senki se folytassa a mesterséget, a míg ezéhba nem áll. E szabályban van a ezéh kiváltságának veleje, mert ez kényszerít minden mesterembert arra, hogy álljon bé a ezéhba és vesse alá magát a ezéh szabályzatának, ha a városban akarja üzni mesterségét. A következő szabály ma is fennáll csakhogy megügyelése és fentartása nem a ezéh előljáróságára van bízva, a szabály így szól:

„Item keyn meyster zal mit nichte keyn golt adir zylber das gestolen sder gerawbit ist wissintlich kewffy, Sunder was gesmeyd eynem heymlich durch eynen dyp ader rawber czw getragen wirt, Das zal her durch warnung den meystern künt thwn, off das das gesmeyde nicht vorbrawcht werde, ab ys man suchin wörde“.

Ugy látszik, hogy az eddig elésorolt ezikkeket azért válogatták ki és ígtatták a megerősítő oklevélbe, mivel ezeket tartották leglényegesebbeknek és legváltozatlantabbaknak. A többire csak hivatkozással utal az oklevél erősítő zárszava, a melynek szövege így következik:

„Ouch wellen wir das dy obgenanten artickel mitsamt allen andern satezung vnd ordenung dy dy

vorgemelté meyster yn yren püchern haben beschriben, sterelich vnd festelichin vnuorrucket als man sy yn andern könlichin steten helt, gleycherweysze ouch von vnszern meystern sulen gehalten werden. Dorumb wir obgenanten Richter vnd gesworen purger, haben lossen noch folgen, dy vrogenanten clauseln artickel ordenung saezung, der vorgemelten czechen, vnd befestigin sterken vnd bestetigin sy, off das, das dy selben ouch nw fürttan in vnszer stat Clawszempur sterelich sulen czw ewigen czeyten behalden werden, vnd dorumb zal keyn meyster ade geselle do wider nicht thwrrin gereden noch thwen. Ab den yrken meyst' knech ader geselle, mit seyner oprikeyt adir ans seyner gethürstikeyt frefflich, mit worten adir mit werken wider vnszer saezung ader ordenung off leynen adir widirsperrin wolt, So sulen dy czechmeyster dy selben vorachter der gesatez, noch dem als den ere gesetez und ordenug awszweyst, yn eyner bequemer busse strawffen vnd bwssen, Mit vnszer craft gewald vnd macht, dy wir yn vorlawen haben vnd czw ewigen czeyten voleyen, Des czw eynem ewigen gedochtnis und sterker befestigung haben wir vnszern pryff mit dem anhangen grosten Sygel vnszer Stat den obgenanten czechmeystern der Goltsmid lossen geben. Gegeben czw Clawszempurg am montag vor der heyligen czwelfboten Symonis vnd Jude tag. Im dem Jare als man schreybet noch Cristi vnszers herrin gepurt Thawszent ffyrhundirt vnde drey vnd Sebinezig Jar. etc.“

Látjuk tehát e zárszóban, hogy a városi előljáróság nem csak az e levélbe foglalt egynehány ezikket erősíté meg, hanem a többit is, a mely tudniillik még meg van írva a mesterektől eléterjesztett jegyzőkönyvekben. Azonnal a mint e megerősítés ki van mondva, az oklevél ezéhmestereket is emlit, természetesnek találván, hogy a mint a ezéh megalakul előljárókat is fog választani. E ezéhmesterekre ráruhazza a hatóság a nekik kiadott peeséses oklevél erejénél fogva a maga büntető hatalmát a ezéh keblében, és egyuttal meg is erősíti mind azokat a büntető szabályokat, a melyek a mesterektől közmegegyezéssel jegyzőkönyvileg meg voltak állitva. Részemről nagyon hajlandó vagyok azt hinni, hogy az egész szabályzat egy hitelesített példánya mellékelve volt a megerősítő oklevélhez, sőt hiszem, hogy annak mása a városi levéltárba is ment, és ott talán mai napig is megvan. Ugy látszik továbbá, hogy az előttünk levő másolatra folytatólag le akarták íratni a szabályokat is, ez azonban elmaradt, hihetőleg azért, mert megkaptak valahonnan egy másolatot, a mely ugyanazon formában volt megírva, és a melyet egyszerűen mellékelni könnyebb volt.

Végre látjuk a másolaton az eredeti keltének napját és évét, régi szokás szerint nem hónap és nap szerint, hanem Simon és Judás apostolok ünnepehez viszonyítva, egymint az ez ünnepet megelőző hétfőt. Az akkor divatozott régi naptár szerint úgy mint most is Simon és Judás napja october 28-kára esett, és miután 1473-ban újév napja

péntekre esett october elseje pedig hasonlólag péntek nap volt tehát 28-ka esütörtökre esett és így az azt megelőző hétfő october 25-ke volt, és így a mi kifejezés módunk szerint kelt az eredeti oklevél october 25-kén 1473-ban.

Semmi kétség sincs, hogy az előttünk levő másolat ugyanazon időben, sőt valószínűen még ugyanazon 1473-dik évben készült, mert mind helyesírása, mind nyelve, mind pedig a betűk szegletes góth formája ez idő mellett tanuskodnak. Ennek következtében elég régi arra is, hogy mint német nyelv- és írásbeli emlék is fontossággal legyen. Csakugyan akadtam is benne egynehány oly kifejezésre, a mely a mai irodalmi német nyelvben nem létezik, névszerint:

- 1.) *langen ige* ez értelemben *vorlegen* = előterjeszteni.
  - 2.) *anlangen* ez értelemben *angehen*, *ansuchen* = folyamodni valakihez.
  - 3.) *beczweigen* ez értelemben *gewähren* = megadni valamit.
  - 4.) *bekrischner* = *berüchtiger*, rossz hírű.
  - 5.) *erberelich*, hihetőleg = *erbötig*, szolgálatkész.
  - 6.) *gethorren* = *dürfen*; e szó a zsidók romlott német jargonjában ma is divatozik.
  - 7.) *gethürstigkeit* = *willkühr*, kény.
  - 8.) *zwölfboten* ez értelemben *apostel*.
- és azt hiszem érdekes lesz a szász atyafiának megtudni, vajjon az őik tájszólásában él e még vagy egy e szók közül.

*

Mint már fennebb említém, az erősítő oklevél után a szabályok szövege azért maradt ki a másolattól, mert már meg volt írva, és kényelmesebb volt csak oda mellékelni mint újra leírni. Ez állításom mellett tanuskodik iratunk második része, a mely csakugyan nem egyéb mint a szabályok szövege, hasonló jellemű de vastagabb góth betűkkel ezikként latin nyelven leírva. Fájdalom e melléklet csonka, mert hiányzik eleje, és hihetőleg vége is, és a közepén két ezikknek csak eleje van leírva, végének pedig üres hely hagyva. Minden ezikknek van egy kis rövid felirata, a mely azonban kevésbé jellemzi a ezikk tartalmát, mint inkább csak azt mutatja, hogy a ezikkben foglalt szabály a mestereknek, legényeknek vagy inasoknak szól-e. E feliratok mindegyike veres minium négyesüggbe van foglalva, és az akkori szokás szerint a nagy kezdőbetűk mindegyikében, azután a számok előtt és után, és még azonkívül egy egy helytt az írás között minden következetesség nélkül látunk egy egy veres vonást vagy pontot. A latin szövegben sok rövidítés van, a mint az akkori időben divat volt, de van sok írásbeli hiba is, a mi e nyelvben nem igen jártas inokra mutat. Különböző nyelvtani hibák is vannak benne, többnyire olyanok, a melyek világosan mutatják, hogy e ezikk fogalmazója német volt, és csak is egy

kis konyhadeákságot birt. Éppen azért sejtítém, hogy e szabályok a szebeniek után készültek, miután azonkívül is hihető, hogy a ezéhek német eredetű intézménye Szebenben korábban kezdett virágozni, mint Kolozsvárt, és természetesen találom, hogy a kolozsvári szászok Szebenbe a szász nemzet központjába folyamodtak szabálmintáért, a mely után aztán a magokét dolgozták ki.

Lássuk már most egyenként e szabályzat ezikkeit:

Az első lap egy ezikk töredékével kezdődik a mely így szól: ¹⁾

„—suum extunc tenetur idem magister ad ezecham dare iij fl. ut (et) j marcum argenti. Quia hoc est contra eham et contra Jus Civitatis.“

E ezikk töredéke 4 db. arany és egy márka ezüst bírságot szab valamely vétségre, hihetőleg lopott jószág vásárlására és feldolgozására, a mit onnan gyanítok, mert a következő ezikkben sehol akkora bírság többé elé nem fordul. A következő ezikk így szól:

„—De magistris. —Item si aliquis magister falsos florenos de novo de auraret tenetur ad ezecham dare j marcum argenti de quilibet fl. et xij libras cere.“

E ezikket az erősítő német oklevélben is látuk kivonatilag, itt meg van szabva a büntetés is egy marca ezüst és tizenkét font viasz. Ezt követi a munkaárszabás ily szókkal:

„— De magistris de labore —Item de simplicis labore de j peccario ²⁾ de j marca argenti datur pro precio j fl. — Item de vno cingulo ³⁾ que habet j Marcum pro labore datur ij fl. — Item de meliori Cingulo de vna marca datur pro labore ij flor. Item ij fl. datur addeaurandum.“

Furesa e ezikkben, hogy más munkát nem említ, csak serleget és lánczot, holott majd alább látni fogjuk, hogy a kolozsvári ötvösök más munkát is dolgoztak. Hihetőleg a serleg és a láncz csak például vannak említve mint egyszerűbb és finomabb munka; a „melior cingulus“ aztán már művészi dolog, a melyet mint a ezikkből látjuk meg is aranyoztak. Az akkori pénzüviszonyokhoz képest a munkabér elég magas is, az ezüst márkája után 1, két és három db. arany ⁴⁾.

Az ezután következő ezikk nincs bevégezve, mert szövege után üres hely van hagyva, miután így szólott:

1) A rövidítéseket egészen kiírtam, de a többiben megtartottam a kézirat helyesírását; ezért nem is tettem interpunctiókat, melyek a kéziratban sincsenek.

2) peccarius v. bicarius = serleg. L. Dufresne glossar. ad script. med. et inf. Latis s. v.

3) cingulus itt hihetőleg nem = öv, hanem = láncz, a mire az mutat, hogy a német fogalmazó nőnemű vh. nérmással hivatkozik rá, t. i.: que hab. cet. = welche (Kette) hat stb.

4) Ma egyszerű ezüst munkáért, pl. kalánért fizetünk Kolozsvárt 1 lat után 1 ezüst huszas munkabért, tehát 16 lat után 16 ezüst huszast, a mi csak harmadfél huszassal több egy aranynál; tehát csaknem ugyan az az arány mint ezelőtt csaknem 400 esztendővel.

„— De magistris — Item nullus magister debet plus iuuenes tenere ad discendum nisi duos in primo . . . .“

Világos, hogy itt még akart valami következni, hihetőleg a bírság megszabása, a melylyel tartozni fog az a mester, a ki e czikk ellen escelekedni fog. E bírság iránt alkalmasint nem tudtak megegyezni, vagy tán meglehet, hogy az irnok az előtte volt eredeti szövegét nem tudta kiolvasni. Különben nagyon hajlandó vagyok azt hinni, hogy e másolat máshonnan kért szabályról készült, és e czikkben a helybeli viszonyokra alkalmazás még nem lévén egészen megállítva üres helyet hagytak, hogy majd később betöltsék.

A következő czikk a mesterek és legények közt támadható versengésekre nézve így rendelkezik:

„— De magistris — Item si aliquis magister fecerit contra socium (a)ut famulum siue in verbis aut in factis tunc magistris ezeche debent eos concordare et pacem inter eis facere et concordiam si possunt. Si autem non possunt concordare coram magistris tunc vadant ad iudicem non prius.“

Ime a czélmesterek békebírói kiváltsága. Ily módon egyszerűsítették a régi emberek a törvénykezés gyakorlatát. Minden törvényesen elismert testületnek megvolt keblí békebíróisága és a gazdák és eselédék közt fennállott patriarehalis viszony elég biztosíték volt arra, hogy a keblí békebíróiság egyeztetési törekvése ritkán volt sikertelen, úgy hogy a hatóság soha se lehetett halmozva aprólékos perlekedésekkel. Czikkünk utolsó szavai világosan meg is mondják, hogy bíró eleibe nem is szabad menni addig, a míg a czélmesterek békebíróisága előtt a dolog le nem folyt, tehát czéhbéli embernek nem volt szabad e békebíróiságot elkerülni.

Ugyan ehhez hasonló békebírói eldöntést szab a mesterek közt a czéh keblében támadható és keblileg el nem igazítható kérdésekre és versengésekre a következő czikk, a mely így szól:

„— De magistris — Item si aliqua causa esset inter nos quem¹⁾ nos non potuerimus finire inter nos nec cognoscere ad finem. Tunc cum voluntate dominorum Ciuium simus liberi interrogacionem facere in Cibinio coram magistris nostri artificij. Et in Cibinio causa non potest finire tunc simus libri interrogare ad budam et non vltra.“

Tehát a keblileg el nem igazítható ügyek iránt szabad volt kérdést tenni a már régebben fennállott szebeni czéhhez, és ha ott se tudtak végire járni Budán a fővárosban az akkori Europa bizonyosan egyik legnevezetesebb városában²⁾. Onnan tovább külföldre menni nem volt szabad.

Ha más történelmi kutfők ez iránt nem igazitanának utba, lehetne itt azt a kérdést is tárgyalni, hogy vajjon azért folyamodtak-e előbb Szeben-

be, mivel már akkor is Szeben volt az ország fővárosa. Így azonban nincs mért arra kiterjeszkedni.

A következő czikk ismét szorosabban vett czéhbéli rendszabály, a mely elejét akarja venni, hogy egyik mester a másiktól el ne csalhassa a segédeket, és a segéd a mester beléegyezése nélkül el ne hagyhassa műhelyét, és így szól:

„— De magistris — Item si unus socius (a)ut famulus ab vno magistro recederet et veniret ad alium ad seruendum sibi tunc ille magister debet interrogare illum magistrum aquo recessit an famulus sit liber abeo (a)ut non an venit cum honore abeo interim non debet famulum tenere.“

Nem szükség fejtegetnem, mennyire tette e szabály a legényt mestere rabjává, eléggé fel volt e fejte az újabb időben abban a sok vitatkozásban, a mely a czéhek eltörlése körül folyt. Meglehet, hogy az akkori időben a fegyelem fentartása megkívánta e szigorú, de igazságosnak semmi esetre se lehet mondani az ily szabályt, a mely a szegény segédet úgy minden oltalom nélkül odaengedte egy egy rossz máju mester önkényének.

Ezt követi ismét egy a munkára vonatkozó rendőri szabály ily szókkal:

„De magistris — Item qui labores deauratas depingeret — über gölt arbet ferbet — in primo sit pena ij loth argenti et ij librae cere. Secundo bis tantum. Tercio j Marca argenti et xij librae cere ad pixidem.“

E szabály tiltja az aranyozott munka festését. Ezt a festést nem kell öszszetévesztetni a valódi arany munka festésével, a melyet csak sajáttalannul így neveztek. Ennek tudniillik czélja a vegyített aranyból készített munkának oly külszint adni, mint ha tiszta aranyból készült volna. E végre előbb megtüzesítik, azután egynehány perezig nagyon meghígított salétromsavanyban főzik és végre egy salétromból, konyhasóból és timsóból álló forró olvadékba függesztik. Ez eljárás az arany külső rétegéből kieszi a hozzá vegyített rezet és a tiszta aranyat hagyván csak ott, szép sárga színt ad neki. Ezt természetesen aranyozott munkával nem lehet tenni, mert azon az aranyréteg igen is vékony, másfelől az akkor divatban volt aranyozás, ugyis tiszta aranyhártyával vonta bé az aranyozandó tárgyat. Itt tehát valóságos festést értenek, a mely vagy aranyozás helyett történik, vagy az aranyozás hibáit palástolja, és ennél fogva csalásra czéloz.

Különösen érdekes a következő czikk, a mely meghatározza, milyen munkát kell annak tudnia, a ki mint mester a czéhba akar állani. E czikk így szól:

„De magistris — Item quando aliquis magister vlt intrare ezecham illum non debent acceptare nisi ista tria articula sciat prius laborare, scilicet, insignia (a)ut clenodia armatica. wappen graben. interius et exterius facere et formare et (ut) in cypho regali et solempni. Item annulum aureum bene parare et lapidem pulere imponere preciosum ut videant magistris quot sit bene ornata et pulere laborata quot magistris stant contenti in eo etc.“

1) Ismét a német kocsintás causa = Prozess tehát: quem etc. = welchen stb.

2) Csak kevés évvel azután, Mátyás uralkodása alatt írták volt Budáról ezt: „Buda arcium ac urbium in Europa celeberrima.“

A mi e cikkben egyes példákban van említve, általánosan azt teszi, hogy az aranyműves vagy ötvösmesternek háromféle munkát kell tudnia azon a közönséges munkán kívül, a melyet mint okvetetlenül megkívántatott nem is tartottak szükségesnek említeni. E rendkívüli művészi munka háromféle volt úgy mint 1) vésni természetesen nem csak éppen címert, hanem általában akármiféle díszítmenyt, a külföldi névvel ugynevezett oeuvre ciselé. 2) mindenféle díszítmenyt kívül belől magából a lemezből kiverni, kalapács és hozzátartozó más eszközök segítségével, a mely vert munka különösen a királyi serlegeken és más edényeken volt nagy divatban, a külföldi műszóval ugynevezett oeuvre pousse. 3) végre drágakövet foglalni, az ugynevezett joaillerie. Feltűnő, hogy e cikkben nincs említve a filigran vagy finom ezüst-sodronyból font munka, a mely éppen oly kevésbé tartozik a közönséges munkák közé, hanem valószínűs művészet. Meglehet, hogy azért nincs említve, mert ebben nem kellett remekelni, hanem csak az elébb említett munkákban.

Az akkori időben nem lévén a gépészet még annyira tökélyesedve mint ma, valamenynyi ékszem munka szabad kézből készült, és a kitűnő művészi ügyesség nem csak hirtében, hanem anyagi jólétben is felemelte birtokosát pályatársai felibe. De az ily kitűnő ügyesség természetesen csak egyeseknek jutott, a kiket a természeti adományképességgel áldott volt meg, és a kik szorgalommal és tanulással igyekeztek természetes tehetségeiket érvényesíteni. Igen természetes, hogy a kik ily ügyességijával voltak, elegendő hátránynak tartották, ha azok homályosították el őket, a kik személyesen meg voltak áldva e ritka tehetséggel, és nem akarták, hogy ilyenek szárnyai és palástja alatt mások is károsítsák őket. Ezért tiltja a következő esonka cikk a ezéhbeli mesternek a kész munkával való kereskedést, különösen a más városból hozott kész munka árulását e szókkal:

„De magistris. — Item si aliquis magister emeret de alienis magistris novas labores et vellet econverso vendere hoc non sit liber nec ausus facere talia“ . . .

Itt sem tudtak megegyezni a birság mértéke iránt és ezért üresen maradt, az annak megírására szánt hely. Egyébaránt e cikk a ezéh egyik legfontosabb kiváltságát foglalja magában, biztosítván neki a helybeli egyedárúságot, a melylyel a ezéhok nem egyszer éltek vissza a fogyasztó közönség hátrányára.

Ezt követi egy kettős cikk, a melynek első része egy új szem a segédek rablánczán, második része szabályozza a munka felmondást és a segédek elboesátását így határozván:

„De magistris — Item quando vnus magister recipiet laboras *) super se et famulum tunc tunc famulus tenetur manere apud magistrum usque ad finem huius laboris, et si famulus antequam rece-

deret amagistro tunc nullus magister debet eum tenere hic et alibi. — Item quando famulus vlt recedere amagistro tunc famulus debet dicere magistro ante quatuordecim dierum spacium, in duorum ebdomodis, et quando magister famulo vlt dare licenciam tunc debet sibi dare scire ante xiiij dies antequam det sibi licenciam.

E cikkből még azt is látjuk, hogy a 14 napi felmondási határidő mily régóta van szokásban.

A következő cikk arról gondoskodik, hogy a maga kezére senki se üzhesse a mesterséget, a ki nem ezéhbeli mester, ha mindjárt ezéhbeli mester is engedné meg neki, és így szól:

„De magistris. — Item nullus magister sit ausus dare libertatem famuli sui *) ut laboraret sibimet propeunia in servicio domini sui interim quot est in servicio, nisi sibimet aliqua elenodia ad vnam Joppulam ad corpus suum (a)ut ad tunicam uel ad palium et non ultra, et eciam debet emere argentum demagistro, ut videatur quot sit iusta labora**), et si magister dederit sibi libertatem laborandi tunc magister tenetur dare adpixedem penam in primo ij loth argentii et ij libras cere, secundo bis tantum, tercio ij fl et iij libras cere.“

Tehát mégis szabad volt a legénynek a maga saját használatára magának egy egy kis ékszer készíteni, de az ahhoz való ezüstöt mesterétől kellett, hogy vegye pénzért, hogy gyanu ne férhesen hozzá.

Mármost következik három cikk rendőri szabályokkal, az első tárgyalja az eladásra hozott lopott jószággal való eljárást, és annak letartóztatását így rendelkezvén:

„De magistris. — Item si portarentur aliqua elenodia deaurata (a)ut argentea advendendum aliquo magistro sive sit cingulus aut monile aut peccaria aut coclearia (a)ut crux aut calix et ect. extunc ille magister et magistris inecha debent tenere illas res et ponere ad pixidem quousque isti homines veniunt quibus ille res sint et restituatur eis de iure iusticia mediante“ . . .

Még itt is akart valami következni, mert vagy két sornak üres hely van hagyva. Egyébaránt látjuk e cikkből, hogy a ezéh mesternek joga volt egy ezéhbeli mester jelentésére az eladás végett hozott lopott jószágot lefoglalni és a ezéh ládjában a tulajdonos számára megőrizni; de nem volt joga az őrzött tárgyat a hatóság közbenjárása nélkül a magát jelentett tulajdonosnak visszaadni. Hihetőleg azonkívül is a törvényhatóságnak bé kellett az ily lefoglalt tárgyakat jelenteni, hogy a maga módja szerint tegye közhírré, és hogy a károsult értesülhessen róla, hogy elorzott vagyona megkerülvén, járjon utána.

A másik cikk megtiltja a mestereknek, hogy egymás keze alól aranyat ezüstet el ne vásároljanak és így szól:

„De magistris. — Item si aliquis portaret aliquo

*) sic!

**) sic!

*) sic!

magistro aurum vel argentum ad laboratorium ad-
vendendum et alter magister mitteret illum homi-
nem cum argento deinde vocare et emeret argen-
tum, ille tenetur dare propena ad pixidem j loth
argenti et j libram cere.“

Ugyanerről valamint a munka elkaparításáról
szól a harmadik czikk is ily szókkal:

„De magistris. — Item si vnus magister inter
nos confonderet vno alio magistro labores suas aut
laborem suam*), et etiam vocaret vnum in foro
cum argento et emeret argentum sine volun-
tate magistri cui prius portavit pena sua sit j loth
argenti ad pixidem et j libra cere.“

E tilalom ismétlése arra látszik mutatni, hogy
sokszor fordult elő az a boszantó eset, a mikor az
egyik mester alattomban megvásárolta azt az ara-
nyat vagy ezüstöt, a melyre nézve már a másik
alkalom volt.

E czikket követi az inasok bészegődtetését
tárgyazó szabály így:

„De magistris. — Item si vnus aliquis magister
teneret vnum Juvenem vltra xij Ebdomodas, nisi
vnum diem vltra, et non facit (a)ut fecerit pactum
cum Juveni tunc ille magister tenetur dare ad pi-
xidem j fl et ij libras cere.“

Tehát 12 hetet és egy napot engedett a sza-
bály a mesternek, hogy ez idő alatt próbálja ki
az új inast, haszonvehető-e vagy sem. E három
hónapon túl szerződés nélkül nem volt szabad az
inast tartani. Vagy bé kellett hogy szegődtesse,
vagy el kellett hogy boesássa a mester.

A következő czikk a mesterségre való szer-
szám kölesönvételeit zálog nélkül tiltja. Ugy látszik
azt akarta, hogy a kölesönadó legyen biztosítva
arra az esetre, ha a kölesönvevő a sokszor igen ké-
nyes származást elrontotta volna, mert a közönsé-
ges származás úgy is megvolt minden mesterember-
nél. Ezért ezt rendeli:

„De magistris. — Item nullus magister debet ab
alio magistro accommodare aliqua instrumenta sine
vadio nec magister debet alio concedere interim
nisi prius ponat sibi vadium.“

A mesterekről még csak egy czikk szól, a
mely meghatározza, mint járjon el a segéd ha gazdá-
ja távollétében aranyat vagy ezüstöt hoznak a mű-
helybe eladni; e czikk így szól:

„De magistris. — Item si portaretur aurum (a)ut
argentum ad vendendum adlaboratorium suum et
magister non esset domi nec esset presens tunc
idem socius debet interrogare magistrum si vlt
emeret (a)ut non et si magister non est domi tunc
dicat uxori sue, et si etiam domina non esset do-
mi, et famulus tunc emeret sibi propecunia sua et
denegaret domino et non diceret et famulus sibimet
teneret, tunc tunc argentum recipiatur ad pixidem
et etiam aurum.“

Ha tehát a segéd mástól mint a mesterétől
vett a maga pénzén ezüstöt vagy aranyat, egysze-
rűen elkobozták a czéhláda javára, mert a segéd-

nek semmi tekintetben se volt szabad önálló em-
bernek lenni, sem pedig valamit cselekedni, a mi-
ből gazdájának nem volt haszna.

Az ezután következő czikkek a legényekről
szólnak, és kezdődnek, a mint az akkori szokásnál
fogva nem is lehet másként várni, egy épületes
erkölesi prédikáczió ily szókkal:

„Incipitur: de socijs. — Item a magistris sit
omni probi socij*) laus et honor siue scimus unde
sit vel nescimus et quilibet probus socius se hono-
rificet et laudet se cum sua probitate qui honora-
biliter se tenet et probiter regat.“

Ezután következik annak elősorolása, a mit
egy legénynek tudnia kell a következő czikkben:

„Iterum: de socijs. — Item nullus inter socijs
debet se nominare socium nisi sciat tria articula
laborare bene, scilicet Clipeum armatum formare
et bene facere, wappen graben, insignia scutirisa-
re interius et exterius ut in Cipro regali. Et Annu-
lum aureum de novo parare et lapidem preciosum
pulere imponere, ut stat cum honore Coram domino
rege et Jobagionibus praelatibus, mili(ti)bus baro-
nibus nobilibus, ita ut nullus magister possit cum
defraudare, iste socius mereret habere praemium
socialem*) et non alter qui ista non scit laborare.“

Látjuk itt, hogy ezifrább szóval e czikk ugyan-
azt kívánja a legénytől, a mit a mestertől követel
a szabály. Nagyon szép öszinteséget tanúsít e czikk
ama tétéle, a mely azt mondja, hogy a legény
azért szerezzen ügyességet, hogy a mester meg ne
esalhassa.

A következő czikkek fegyelmi szabályokat
hoznak, még pedig mindjárt az első kizárással
fenyegeti a szóval vagy tettrel feleselő legényt
mondván:

„De socijs. — Item qualiscunque socius esset,
qui faceret contra magistrum suum aut contra ma-
gistros nullus probus magister debet illum socium
tenere quousque concordat cum magistro aut cum
magistris.“

Itt is szerepel a czéh kebelbeli békebíró-sága,
de sokkal nevezetesebb a következő czikk, a mely
így szól:

„De socijs. — Item si aliquis socius inveniretur
in aliquo dampno aut furtu tunc isti duo electi ma-
gistri**) debent famulum captivare et tenere quo-
usque magistri omnes erunt in una congregacione
simul et famulum iudicare secundum culpam suam
et quilibet magister debet advocare famulos suos
ut quilibet famulus tangat illum culpabilem tribus
vicibus cum virgis bonis et prius denudatur reus
ante omnibus magistris, et qualis famulus esset qui
non vellet culpabilem tangere ille etiam fit reus
sicut ille qui habet culpam in se, et talem famulum
nullus magister sit ausus tenere nec hic nec alibi etc.“

Ime tehát a czéhnak nem csak békebíró-sága,
hanem büntető hatalma is volt a maga kebelében,
de ezt nem a czéhmesterek gyakorolták; csak a

*) sic!

*) sic!

**) a czéhmesterek.

ezéh közgyűlése ítélhetett ily büntetésre. Maga a büntetés pedig nem más, mint a katonaságnál ma is divatos veszsözés, ott is büntetik azt a katonát a ki a bűnöst nem üti. A mi a büntetést még súlyosabbá teszi, az a czikk végén kimondott kizárás a ezéhből.

A következő két czikk ismét a mesterek ki váltságát védi, az első a külön műhelyben vagy titkos helyen való önálló munkától tiltja el a segítőköt, és az ily módon készített munka elkobzásán kívül kizárással is fenyegeti az ellene vétőt e szókkal:

„Item: de socijs. — Item si unus socius laboraret in laboratorio hic in Civitate aut in aliquo secreta loco furtive sine scitu magistris sui (a)ut magistris sine sit socius (a)ut Juvenis tunc recipiatur sibi, labor, arbet, adpixidem, et reiciatur amagistris usque concordat cum magistris et justificat se, et si autem se non potest iustificare tunc manet in scandalo.“

Tehát kár is szégyen is; de ha egy legény annyira vetemült, hogy a mesterének tartozó munkaidő alatt, felhasználván a mester távollétét és félbehagyván a gazdájától rábizott munkát alattomban a maga kezére dolgozott, ez a büntetés nem volt elég, hanem azt úgy vették mint valóságos lopást és ugy is büntették, a mint a következő czikk im-e szavaiból látjuk:

„De socijs. — Item si aliquis socius esset cui magister daret labores suas ad laborandum et magister recederet et non esset domi et ille socius laboraret sibimet sine scitu magistris, tunc isti duo electi magistris debent captivare illum socium et iudicare cum virgis sicut superius scriptum est etc.“

A legényeknek szóló czikkek sorát bezárja a következő:

„De socijs. — Item si aliquis inter socijs esset qui luderet cum taxillis*) et etiam nunc in presenti esset lusor pena sua sit ij loth argenti adpixidem et ij librae cere in primo, secundum bis tantum, Tertio deponatur sibi labor usque ponit videjussores quot cesset deludo et vltra non ludet ita quot non faciat magistris scandalum et sibimet, quia cum sanctis sanctus eris et eum perversis perverteris, quia melius est nomen bonum quam vnguentum preciosum.“

A játékos, ha szenvedélylyé vált nála a játék és nem tudja hagyni, mindenre képes, annyival

is inkább, mert a játékos társak közt egy sajátságos neme az álbeesület érzésének szokott uralkodni, és hogy ez álbeesületet ezimborái közt fentartassa, a játékos nem irtózik semmi aljasságtól. Ezért helyesen teszi minden társulat, ha játékosokra semmit sem biz. Az ötvös mesterek a játékosok ellen adott szabályt két bibliai mondással végzik, a melyek elseje éppen jól fejezi ki aggodalmokat az iránt, hogy mi válik oly emberből, a ki rossz társaságba elegendik, a másik pedig mutatja, hogy rozshírű embert magok közt nem akarnak tűrni.

A legényekről a szabályzat többet nem mond, ennél fogva látjuk, hogy az ötvösségédeknek itt se volt kötelességévé téve az ugynevezett vándorlás. A mint tudniillik már eleintén említém, az ötvösséget mindentűtt inkább művészetnek tekintették mint mesterségnek, és ez okból a vándorlás nem volt náluk kötelező.

A mi még hátra van az inasokról szól, és mindössze két czikk, a melyek elseje a játékot másodika az alattomos munkát tiltja, és a melyek minden további megjegyzés nélkül imigy következők:

„Item: dejuvenibus. — Item si aliquem Juvenem inveniremus in aliquo ludo vbicunque sit tunc dominus suus apprehendat Juvenem et portat eum ad magistris omnes*) et eoram omnibus magistris det Juveni nouem plagas cum bonis virgis ut de cetero non ludat.“

„De iuuenibus. — Item si aliquis socius aut Juvenis formam formaret, formet sibi (a)ut alii in laboratorio sui magistris furtive sine scitu magistris ille tangat eum virgis ut supra dictum est.“

Ezzel végződik kéziratunk, tehát az én ismeretéseim is. Egy darab középkort látunk e szabályzatban tükrözve, és ha meggondoljuk, hogy mind az a mi e szabályzatban szép és jó, tudniillik mind az, a mi a törvényesen elismert testületek önállóságára vonatkozik, a kebelbeli önkormányzattal együtt az újabb időbeli ezéhekben megszűnt, ellenben megmaradt volt mind az, a mi a legényt a gazda rabjává és a mesterembert egyedárus zsarolóvá tette, lehetetlen hogy jól ne essék, ha meggondoljuk, mennyi középkori barbárságtól szabadultunk meg ismét a ezéhek végleges eltörlése által.

*) a ezéhyülésbe.

*) Koczka.

Finály Henrik